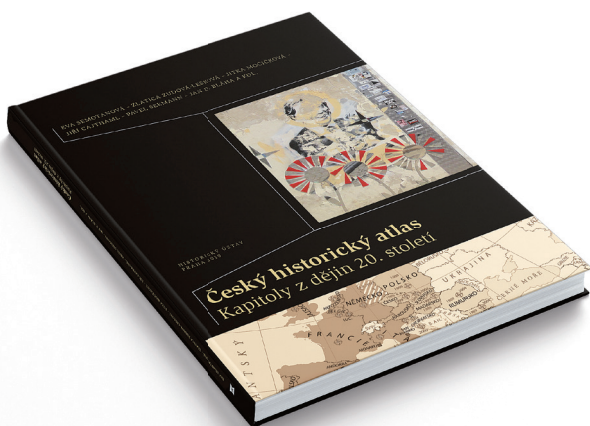

Český historický atlas Kapitoly z dějin 20. století

Pavel Seemann, České vysoké učení technické v Praze

Před Vánoci roku 2019 vyšel nový dějepisný atlas zaměřený na dějiny minulého století. Historické události českého a československého národa ve vazbě na středoevropský i celosvětový kontext představuje formou map, pomocí doprovodných textů, fotografií a vyobrazení.

ZÁKLADNÍ ÚDAJE O ATLASU

Český historický atlas je koncipován jako tematický atlas ve formě tištěné publikace o rozměrech 230 × 320 mm na 297 stranách. Má charakter atlasové encyklopedie, kde je stovka nových map doplněna o textový komentář, jenž čtenáře uvádí do znázorňované problematiky. Pro větší pochopení témat a jejich zatraktivnění doplňují obsah stran také obrázky, fotografie, diagramy či reprodukce dobových map. Zájemci pak mají možnost načerpat hlubší informace ze seznamu literatury, jenž je uveden za každou částí.

Dílo volně navazuje na úspěšný *Akademický atlas českých dějin* z roku 2014 (Academia) a publikaci *Frontiers, Massacres and Replacement of Populations in Cartographic Representation: Case Studies (15th–20th Centuries)* z roku 2015 (Historický ústav). Za všemi publikacemi stojí poměrně ustálený kolektiv odborníků z Historického ústavu Akademie věd České republiky, katedry geomatiky Fakulty stavební Českého vysokého učení technického v Praze a katedry sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy.

Atlas je určen odborné i laické veřejnosti – a předpokládáme, že jej mohou využít také učitelé a studenti. Podtitul naznačuje výběrovost témat, která je dána především snahou představit, mimo těch skutečně základních, také témata dosud mapovou formou nezpracovaná. Řazení vybraných událostí není záměrně uspořádáno čistě chronologicky, ale do okruhů, a to proto, aby lépe vynikly i jiné souvislosti, jedinečnosti a specifčnosti dějin turbulentního 20. století.

Publikaci vydalo Nakladatelství Historický ústav a k dostání je ve volném prodeji za 699 Kč.

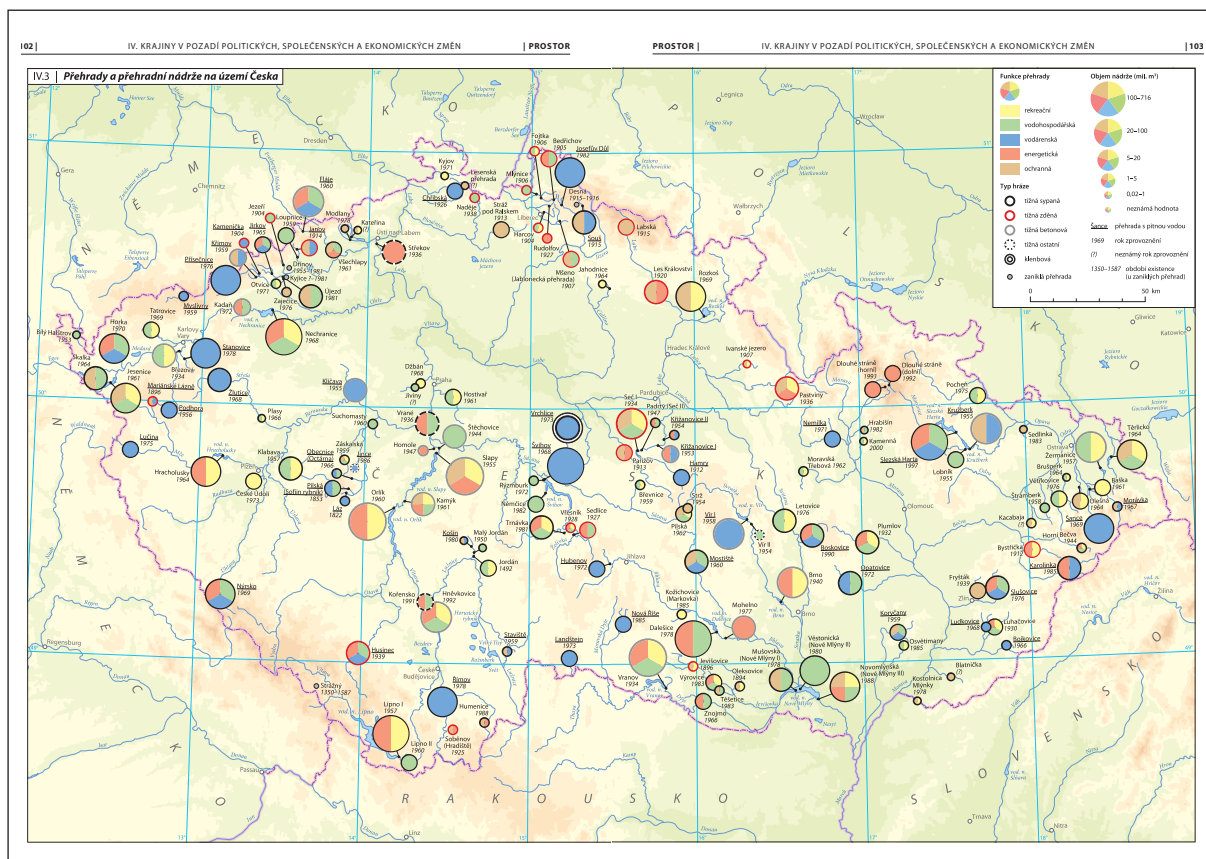
ETAPY ZPRACOVÁNÍ

Český historický atlas je jedním z výstupů z projektu NAKI II DG16P02H010 podpořeného Ministerstvem kultury ČR. Na rozdíl od přípravy Akademického atlasu českých dějin (ArcRevue 3/2014), byli do procesu tvorby atlasu už od prvních počátků zapojeni (mimo historiky) také historičti geografové a kartografové. Veškeré koncepční práce, upřesňování struktury, obsahu a formy atlasového díla tak byly utvářeny a připomínkovány s respektem na požadavky a dobrou praxi jednotlivých oborů.

Přípravné práce v podobě analýzy vhodných témat atlasu, stanovení obsahu a struktury publikace, rešerše existujících historických atlasů, zpracování koncepce atlasu a pravidel pro tvorbu map, příprava mapových šablon, znakového klíče a základních databází s topografickým podkladem proběhly v letech 2016–2017. V roce 2018 pak byly připravovány autorské originály map (či podklady pro ně) a vybírány vhodné doprovodné materiály a vyobrazení. Dále bylo dokončováno zpracování odborných textů a vznikla i většina finálních podob map. Rok 2019 se pak nesl ve znamení finalizování posledních kartografických prací, příprav rejstříků, sazby a korektur.

OBSAH ATLASU

Každá z map atlasu (respektive téma) byla koncipována tak, aby vhodně zapadla do jednoho ze tří hlavních oddílů publikace.

První z nich, **Prostor**, se věnuje látce začlenění českých zemí, Československa a České republiky do středoevropských a mezinárodních struktur. Dále se oddíl věnuje proměnám hranic, a to jak státních, tak administrativních, soudních nebo církevních. Do oddílu také zapadají mapy popisující obchod, průmysl, infrastrukturu, města, zemědělskou krajinu či volnočasové aktivity, jako je lázeňství a turistika.

Oddíl **Čas** se věnuje především tématům z vojenských a politických dějin. Několik map je věnováno problematice vojenských zajateckých táborů v první světové válce. Na události druhé světové války, odboj a perzekuci obyvatel se zaměřuje následující skupina map. Kartografickou formou jsou zpracovány i historické mezníky roků 1948, 1968 a 1989. Nekrvavé dějiny pak zastupuje část, jež se věnuje svobodným parlamentním volbám ve 20. století.

Poslední oddíl **Společnost** akcentuje zejména téma migrace obyvatelstva. A to jak násilné, tak dobrovolné. Všímá si rovněž národnostní, náboženské a vzdělanostní diversity. Zastoupeny jsou také mapy českých vztahů a vazeb se světem z pohledu jednotlivců i celku.

ORGANIZAČNÍ ZABEZPEČENÍ ZPRACOVÁNÍ MAP

Metodicky vedl kolektiv autorů profesně smíšený čtyřčlenný tým. Vědecko-organizačních a redakčních prací se ujala trojice autorů. Plný kolektiv historiků, geografů a kartografů (15 osob) se pak pravidelně scházel v přibližně půlročním intervalu. Na těchto setkáních se řešily záležitosti celého projektu, stav a rozdělení prací, cíle do další etapy, termíny a další postupy. Jednotlivým tématům (mapám) byli určeni odpovědní historik (či geograf) a kartograf. Ti pak

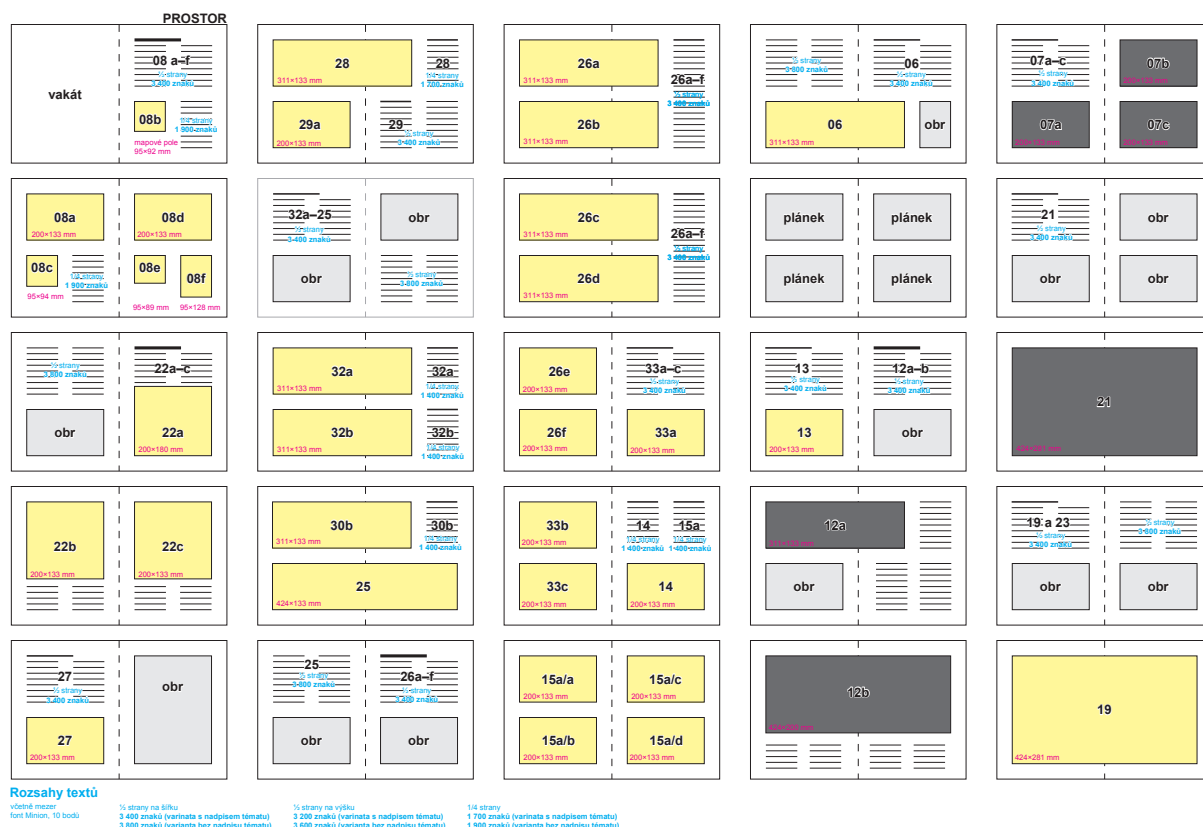
ve vzájemné spolupráci řídili vznik mapy buď jen ve dvojici, nebo s pomocí dalších kolegů. Se zpracováním podkladových dat a s přípravnými kartografickými pracemi pomohli studenti a studentky katedry geomatiky Fakulty stavební ČVUT v Praze. Do diskuzí k redakčním pracím na atlase byl přizván také technický redaktor-sazeč.

Typickým podkladem pro tvorbu mapy byl v případě historiků dokument s požadovanými vrstvami a k tomu prostý seznam zájmových objektů. Případně komentář k dříve zpracované historické mapě. Historičtí geografové pak kartografům dodávali data převážně ve vektorové formě (shapefile, SVG apod.), případně formou tabulky zájmových bodů se zeměpisnými souřadnicemi. Do Českého historického atlasu byly po úpravách převzaty rovněž některé z map z Akademického atlasu českých dějin a z publikace *Frontiers, Massacres and Replacement...*

K sdílení dat mezi autory byla z počátku nasazena platforma *SharePoint*, ale pro projekt atlasu se ukázalo, že jde o nástroj spíše jen podpůrný. Naopak k řízení stavu prací na mapách se osvědčila webová aplikace *Trello* pro správu projektů.

KARTOGRAFICKÉ ASPEKTY

V rámci přípravných prací byla pro atlas nachystána sada přípustných rozměrů mapových polí a jejich kompozice společně s textem a dalšími prvky v maketě atlasu. Na rozdíl od Akademického atlasu českých dějin byla navrhována rovněž mapová pole jdoucí přes vazbu publikace, která byla výhodně použita např. pro podrobné mapy Česka o rozměrech 424 × 281 mm v měřítku 1:1 200 000 (lázně, rozhledny, přehradní nádrže apod.) či pro mapy předválečného

Dokument s rozvržením stran atlasu, který byl používán pro stanovení rozsahu textů, možného počtu doplňkových obrázků a stavu zpracování map.

a poválečného Československa charakteristického svým protáhlým tvarem.

V koncepci bylo rovněž stanoveno, že legendy map s grafickým měřítkem budou vždy uvnitř mapového pole, případně že budou umístěny pod mapovým polem v celé jeho šířce. Tato zásada vyplynula ze zkušeností s tvorbou Akademického atlasu českých dějin, kde jsou legendy umístěny volně vedle mapových polí. Důvody pro tuto odlišnost jsou především dva. Jednak je legenda uvnitř mapového pole pro čtenáře mapy snadněji k nalezení – mapa je kompaktnější. A za druhé se tímto krokem ušetří čas při sazbě. Kartograf totiž odevzdává grafikovi mapu jako celek a při případných korekturách se celá mapa jen vymění. Není nutné instruovat sazeče, co má v legendě opravit a kontrolovat, zda nevznikla nějaká chyba vlivem komunikačního šumu.

Mapy používají převážně Albersovo plochojevné kuželové zobrazení (území Evropy, Česka, Československa). Pro mapy světa je použito Robinsonovo zobrazení. Snahou kartografů bylo zpracovat témata v ustálené měřítkové řadě několika málo měřítek s minimem výjimek. Konkrétní výběr ze sady rozměrů a měřítek pak závisel na mapových podkladech, územním rozsahu a požadavcích autorů-historiků na podrobnost zobrazovaného tématu.

Znakový klíč Českého historického atlasu navazuje na ten z Akademického atlasu českých dějin. Výrazněji byly

přepřacovány zejména bodové znaky, mírně liniové a plošné, beze změn pak zůstaly barvy. Naopak se odstoupilo od použití stínovaného reliéfu v mapách, a to z důvodu, že do řady map se nehodí (nepřinášá nějakou hodnotu navíc), respektive graficky zbytečně zatěžuje mapovou kresbu. Ke zlepšení čitelnosti bylo rovněž přistoupeno k použití masek okolí popisů.

Taktéž systém pro použití endonym a exonym zůstal stejný. Pro státy, území, historické regiony, moře apod. se používají české názvy (výjimka je např. u administrativních celků Protektorátu Čechy a Morava). Sídla, vodní plochy a toky jsou popisovány současným oficiálním jazykem země, kde se nyní nachází, a jsou v případě potřeby, tj. když zapadají do tématu mapy, doplněny o české exonymum či dobový název – např. Wien (Víděň), Plzeň [Pilsen].

Romanizace nelatinských písem byla provedena na základě systémů doporučených Návoslovnou komisí ČÚZK s výjimkou pro Ukrajinštinu a Bulharštinu, kde byla dána přednost systémům starším, ale „více česky znějícím“, a to z důvodu předpokladu, že český čtenář ocení spíše popisek Užhorod, Ščerbuchy, Zaporizžja namísto Uzhhorod, Shcherbukhy, Zaporizhzhia (systémy ČSN ISO 9 × National 2010).

SOFTWAREVÉ ASPEKTY ZPRACOVÁNÍ MAP

Všechny mapy byly vytvářeny v ArcGIS for Desktop 10.6. Tematická data pro každou mapu byla uložena ve vlastní

geodatabázi, respektive ve složce společně s podklady, tiskovými soubory a podobně. Toto rozdělení umožnilo efektivní předávání dat mezi kartografy pomocí metody copy&paste celého adresáře.

Také podkladové topografické vrstvy se nacházely v rámci jedné geodatabáze s datasey pro referenční měřítka 1:2 000 000, 1:5 000 000 a 1:20 000 000. Zdrojem topografického podkladu se stala data využívaná pro Akademický atlas českých dějin. Ta však byla revidována – např. se opravily nepřesnosti v pramenných oblastech řek, zjemnil se atribut pro sílu linie vodních toků, aby byla jejich kresba plynulejší, ověřily se názvy sídel a vodstva a jejich romanizace, rozšířil se geografický rozsah dat s využitím podkladových map ArcGIS Online a Základních map ČR Zeměměřického úřadu. Společně se základními atributy jako název a typ sídla byly evidovány u vodních ploch a toků rovněž údaje o letopočtu jejich vzniku, čehož se pak využívalo do SQL dotazu pro znázornění jen těch vodních ploch (toků), které v příslušné mapě v daném období existovaly.

Z kartografických nástrojů aplikace ArcMap byly využity jen základní možnosti nastavení symbologie, tj. atlas se obešel bez kartografických reprezentací. Větší pozornost byla věnována bodovým znakům, zejména těm symbolickým, které byly vytvořeny v software Adobe Illustrator a následně importovány do programu FontForge, kde se z nich udělaly znaky – glyfy písmen počítačového fontu použitelného pro tvorbu kartografických znaků v programu ArcMap.

Obecnou snahou při přípravě atlasu bylo, aby se co nejvíce práce udělalo v softwaru ArcGIS for Desktop. Pro nachystání tiskových verzí map však bylo nutné data ještě upravit v softwaru Adobe Illustrator. V tomto programu se doplnil mapový rám, legenda, měřítko a hlavně se vytvořily masky linií kolem popisů pro zlepšení čitelnosti mapy. Masky lze vytvářet i nástroji aplikace ArcMap, avšak práce s nimi je poněkud těžkopádná a takto vyrobené masky neúnosně zvyšují datový objem tiskových souborů s mapami.

ZÁVĚR

Autoři Českého historického atlasu věří, že i v dnešní době internetové má smysl vydávat tištěný atlas, jehož hlavní předností je stabilita v zachování výsledků výzkumů a dobrý pocit čtenáře, když knihu drží fyzicky v ruce, když jí může listovat. Tento fakt potvrzuje také ocenění *Mapa roku 2019* v kategorii *Atlasy, soubory a edice map*, které udělila Česká kartografická společnost, a udělení *Ceny Akademie věd České republiky* za mimořádný výsledek výzkumu experimentálního vývoje a inovací.

Nicméně doba si žádá publikovat výsledky i v online formě. Proto vzniká v rámci stejného projektu NAKI II a kolektivu autorů také verze webového atlasu, která bude spuštěna ke konci roku 2020 na adrese ceskyhistorickyatlas.cz. Internetová podoba atlasu bude pokrývat celé dějiny českých zemí – od středověku až po 20. století. Zájemci mohou očekávat interaktivní mapy s řadou výhod, které plynou z „neomezených“ možností internetu oproti mapám papírovým. <<

Ing. Pavel Seemann, Ph.D. České vysoké učení technické v Praze
Kontakt: pavel.seemann@fsv.cvut.cz

